

Сокуренько В. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
 проректор Національної академії внутрішніх справ України,
 докторант кафедри адміністративного права і процесу
 Національної академії внутрішніх справ України

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Анотація. В статті подано характеристику елементів системи Збройних Сил України. Визначено специфіку функціонування Сухопутних сил України, Повітряних сил України, Військово-морських сил України.

Ключові слова: Збройні Сили України, Сухопутні сили України, Повітряні сили України, Військово-морські сили України, з'єднання, військові частини.

Постановка проблеми. Необхідність забезпечення власної обороноздатності, усвідомлення своєї відповідальності у справі підтримання міжнародної стабільності й безпеки, позиціонування себе як суверенної та незалежної, демократичної, соціально орієнтованої, правової держави сприяло створенню в Україні Збройних Сил України (далі – Збройні Сили України, ЗСУ) із забезпеченням необхідного рівня їх бойової готовності й боєздатності. Безумовно, ЗСУ є особливим утворенням із надзвичайно важливою роллю, специфічними завданнями й функціями.

Різним аспектам питань оборони та обороноздатності України приділяли увагу багато як зарубіжних, так і вітчизняних учених, серед яких С. Вдовенко, М. Куций, О. Ліщинський, В. Павленко, В. Палій, І. Руснак та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з положеннями ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» та Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» [1], ЗСУ – це військове формування, на яке, відповідно до Конституції України, покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності. ЗСУ забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави й підводного простору в межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу із тероризмом.

У науковій літературі спостерігається більш уніфіковане трактування змісту поняття ЗСУ.

Так, Ю. Битяк під Збройними Силами України розуміє військову державну структуру, що призначена для збройного захисту суверенітету, незалежності, територіальної цілісності й неподільності України від військового нападу або загрози військового нападу ззовні [2]. У цьому випадку, на нашу думку, науковець не охоплює можливість реалізації своїх завдань і функцій ЗСУ під час ліквідації збройного конфлікту, який може виникати як зовні, так і всередині країни.

П. Скиба пропонує під Збройними Силами держави розуміти сукупність усіх наявних у державі силових структур, здатних підпорядкованими озброєними силами й засобами відвернути (локалізувати, нейтралізувати, ліквідувати) загрози безпеки держави воєнного характеру [3, с. 25]. Запропоноване автором визначення, на нашу думку, занадто розширює коло суб'єктів ЗСУ, адже до «сукупності всіх наявних у державі силових структур» (як визначено автором) належать не лише

Міністерство оборони України, Сухопутні сили, Повітряні сили та Морські сили, а й інші правоохоронні органи, які, відповідно до закону, наділені правом застосовувати заходи примусу від імені держави та застосовувати зброю й інші спеціальні засоби захисту.

На нашу думку, *Збройні Сили України – це специфічна мілітаризована державна структура, яка створена з метою відстоювання національних інтересів України, забезпечення цілісності й недоторканності державних кордонів і суверенітету держави шляхом підготовки військовослужбовців до збройного захисту й здійснення захисту країни в разі збройної агресії або збройного конфлікту як усередині держави, так і зовні.*

ЗСУ складаються з видів Збройних Сил, тобто частин Збройних Сил держави, головна роль яких полягає в організації та проведенні воєнних дій в окремій сфері (суші, морі, повітряному просторі). Кожний вид Збройних Сил характеризується наявністю певних особливостей, наприклад, має притаманну тільки йому зброю й різноманітну за бойовими властивостями і можливостями застосування військову техніку.

Кількість ЗСУ затверджується Верховною Радою України за поданням Президента України. Гранична кількість працівників центрального апарату Міністерства оборони України затверджується Кабінетом Міністрів України.

Із цього приводу зазначимо, що 05 березня 2015 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про чисельність Збройних Сил України», тим самим збільшивши їх кількість до 250 тисяч осіб (у тому числі 204 тисячі військовослужбовців), при цьому зазначивши, що в особливий період кількість Збройних Сил України збільшується на кількість особового складу, призованого на військову службу на виконання указів Президента України про мобілізацію, затверджених законами України [4]. Для порівняння зазначимо, що у 2012 р. Верховна Рада України затвердила кількість Збройних Сил України в межах 184 тисячі осіб. На кінець 2013 р. кількість ЗСУ становила 165,5 тис. осіб, у тому числі 120,9 тис. військовослужбовців.

Особовий склад ЗСУ складається із військовослужбовців і працівників ЗСУ, які є громадянами України. Окремі посади працівників ЗСУ можуть комплектуватися громадянами, котрі проходять альтернативну (невійськову) службу в порядку, визначеному законом.

Громадяни України проходять військову службу та виконують військовий обов'язок у запасі відповідно до закону. Громадяни України, які проходять військову службу та службу у військовому резерві в ЗСУ, складають військову присягу на вірність Українському народові, при виконанні обов'язків служби носять військову форму одягу, їм довічно встановлюються законом військові звання.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про Збройні Сили України», Збройні Сили України мають таку структуру:

1. Генеральний штаб Збройних Сил України, який є головним військовим органом із планування оборони держави,

управління застосуванням Збройних Сил України, координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, Державною спеціальною службою транспорту й Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Міністр оборони України здійснює військово-політичне та адміністративне керівництво ЗСУ, а також інші повноваження, передбачені законодавством. Так, під військово-політичним керівництвом ЗСУ потрібно розуміти діяльність, спрямовану на забезпечення реалізації політики держави у ЗСУ, політичних та стратегічних цілей у сфері оборони, принципів і напрямів розвитку ЗСУ. Водночас адміністративне керівництво ЗСУ – це діяльність, спрямована на всебічне забезпечення життєдіяльності ЗСУ, їх функціонування та розвитку в межах виконання основних завдань державної політики у сфері оборони.

Начальник Генерального штабу – Головнокомандувач ЗСУ, здійснює безпосереднє військово керівництво ЗСУ, безпосереднє військово керівництво – це діяльність, спрямована на здійснення заходів щодо розвитку Збройних Сил України, їх технічного оснащення, підготовки та всебічного забезпечення, визначення основ їх застосування, а також управління ними.

Разом із тим варто зазначити, що Указом Президента України «Про внесення змін до Указу Президента України від 21 березня 2002 року № 277 «Про переліки посад військовослужбовців і працівників правоохоронних органів, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського (начальницького) складу, та граничних військових і спеціальних звань за цими посадами» від 28 січня 2015 р. № 39/2015 р. фактично викладається нова структура організації ЗСУ й нова структура командування ЗСУ. Так, Верховний Головнокомандувач прийняв рішення, що в структурі ЗСУ буде 2 генерала армії, 9 генерал-полковників і адміралів, 41 генерал-лейтенант і віце-адмірал, 99 генерал-майорів і контр-адміралів, а всього 151 генеральська й адміральська посади. Як відомо, зараз у ЗСУ 121 генеральська й адміральська посади. Положеннями цього Указу передбачено, що в структурі апарату Міністерства оборони України передбачено 15 генеральських посад. У Генеральному штабі створено 34 генеральських посади – в апараті, головному управлінні оперативного забезпечення, озброєнні й тилу, 18 генералів – у командуванні Сухопутних військ, 20 генералів – у командуванні Повітряних сил, 13 адміралів і генералів – у командуванні Військово-морських сил. Ще 22 генерали керують іншими допоміжними та навчальними напрямками, 3 генерали – військовою службою правопорядку. Якщо правильно порахувати, то можна зробити висновок, що 125 генералів і адміралів із 151 не перебувають на оперативних посадах і не управляють безпосередньо військами, оперативними з'єднаннями. У свою чергу, постає питання про актуальність розширення кількості зазначених військових звань і, відповідно, посад, тим паче в умовах постійних кадрових зачисток і скорочень, при тому що постає необхідність саме в оптимізації як органів публічної адміністрації, так і кількості посадових і службових осіб.

2. Види Збройних Сил України:

2.1. Сухопутні війська є головним носієм бойової могутності Збройних Сил незалежної Української держави. За своїм призначенням та обсягом покладених на них завдань вони відіграють вирішальну роль у виконанні ЗСУ своїх функцій як у мирний, так і у воєнний час.

Сухопутні війська є найчисленнішим видом Збройних Сил України. У 2010 р. до їх складу входили два оперативні командування, одне територіальне управління, 17 бойових бригад (2 танкові, 8 механізованих, 1 повітрянодесантна, 2 аеромобільні, 1 ракетна і 3 артилерійські), 14 окремих бойових полків (1 механізований, 1 аеромобільний, 3 спеціального призначення, включаючи Президентський полк, 3 реактивних артилерійських, 3 зенітно-ракетних, 2 вертолітні Арміїські авіації і 1 полк РЕБ) і 9 окремих полків бойового забезпечення (4 інженерних, 4 зв'язку, 1 радіаційного, хімічного і біологічного захисту), інші окремі частини й установи рівня полку та нижче, а також 169-й навчальний центр «Десна» (приблизно відповідає окремій механізованій дивізії).

Варто відмітити, що в Стратегічному оборонному бюлетені України на період до 2015 р. на 2015 р. передбачено співвідношення у складі сухопутних військ важких бригад (танкових і механізованих) і легких бригад (легких механізованих та аеромобільних) 6:4. Беручи до уваги те, що головною функцією ЗСУ, згідно з Конституцією, є «... оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності», то видається незрозумілим створення такої значної кількості (за планами – 40% бойових бригад) легких бригад, котрі, урахувавши їхні особливості, не будуть мати важкої бронетанкової техніки й артилерії, призначені переважно для виконання миротворчої функції в мирний час і неспроможні успішно виконати свою головну функцію у відсічі агресора, який має суттєві важкі сили. Особливо це стосується легких механізованих бригад. Зважаючи на ситуацію, що на сьогодні склалася у військовому полі, убачається необхідним збільшення кількості саме танкових і механізованих бригад з метою забезпечення виконання ЗСУ своїх конституційних обов'язків та захисту територіальної цілісності, недоторканності території України.

Подібної точки зору щодо збереження дивізійної ланки сухопутних військ притримуються й експерти центру ім. О. Разумкова, які за результатами своїх досліджень пропонували «залишити у складі сухопутних військ 4-5 механізованих дивізій», адже в результаті повної «бригадизації» порушиться структура системи спеціальних військ на тактичному рівні. Забезпечення всіх частин тактичної ланки раніше залежало від дивізії.

З огляду на те, що Україна обрала шлях євроатлантичної інтеграції, треба зауважити, що у країнах НАТО найбільш поширена не бригадно-корпусна, а бригадно-дивізійна структура. Відповідно до неї, по 2-3 бригади входять у дивізії, функція яких – це вогнева підтримка, бойове й тилове забезпечення. Наприклад, зазначимо, що США, ФРН, Великобританія, Нідерланди, Данія, Норвегія, Італія, Греція, Іспанія, Польща й Румунія дотримуються бригадно-дивізійної структури. У сухопутних військах Туреччини в більшості випадків використовується бригадно-корпусна, частково дивізійно-полкова системи. У Франції, Бельгії та Канаді бойові бригади по 2-4 поєднуються в тактичні сили дивізійного розміру, котрі в жодних документах не називаються корпусами. Отже, загальноприйнятою серед країн-членів НАТО є бригадно-дивізійна структура. Разом із тим, беручи до уваги євроінтеграційний курс України та значення змішаної моделі сухопутних військ, убачається необхідним створення бригадно-дивізійної моделі сухопутних військ України, що надасть можливість рівнопланово й з урахуванням функціональних особливостей здійснити розподіл структурних елементів відповідного виду ЗСУ.

Загальна кількість Сухопутних сил станом на початок 2013 р. становила 57 000 чоловік особового складу, 686 танків, 72 бо-

йових вертольоти, 2 065 бойових броньованих машин, 716 артилерійських систем (знарядь, мінометів і реактивних систем залпового вогню) калібру 100-мм і більше.

2.2. Повітряні сили України – вид збройних сил, який існує у складі ЗСУ з 2004 р., створений шляхом об'єднання двох видів: Військово-повітряних сил і Військ протиповітряної оборони країни. Повітряні сили мають у своєму складі роди військ: авіацію (винищувальну, бомбардувальну, штурмову, розвідувальну, військово-транспортну та спеціальну); зенітно-ракетні війська; радіотехнічні війська; спеціальні війська (окремі військові частини й підрозділи: розвідувальні, інженерні, радіаційного, хімічного та бактеріологічного захисту, зв'язку, автоматизованих систем управління й радіотехнічного забезпечення, радіоелектронної боротьби, метеорологічного забезпечення, частини матеріально-технічного й медичного забезпечення тощо); навчальні заклади (Харківський університет Повітряних сил).

На озброєнні Повітряних сил знаходяться літаки МІГ-29, Су-27, Су-25, Су-24, Су-24МР, Іл-76, Ан-26, Ан-24, Іл-39, зенітно-ракетні комплекси С-300 та «Бук».

Заплановані зміни, які матимуть місце у ході здійснення військової й адміністративної реформ, зумовлюють необхідність подальшої оптимізації кількості Повітряних сил ЗСУ та наявних систем озброєння й військової техніки. Загальна кількість Повітряних сил ЗСУ мирного часу станом на кінець 2013 р. становила близько 30 000 осіб (із них близько 25 000 військовослужбовців і 5 000 працівників ЗСУ), а до кінця 2015 р., згідно з планом, який затверджений Стратегічним оборонним бюлетенем України, загальна кількість Повітряних сил ЗСУ мирного часу має становити 20 23 тисячі особового складу, у тому числі 18 20 тисяч військовослужбовців.

2.3. Військово-морські сили (далі – ВМС) – метою їх створення є стримування, локалізація й нейтралізація збройного конфлікту, а за необхідності – відсіч збройній агресії з моря як самостійно, так і у взаємодії з іншими видами ЗСУ, військовими формуваннями, правоохоронними органами, згідно із Конституцією України, законами України та іншими нормативно-правовими актами з урахуванням принципів і норм міжнародного права та загальних принципів військового мистецтва.

ВМС налічують у своєму складі понад 25 бойових кораблів і катерів, понад 50 суден забезпечення та близько 30 одиниць авіаційної техніки. До складу ВМС входять надводні й підводні сили, морська авіація, війська берегової оборони, морська піхота, берегові ракетні війська та війська спеціального призначення. Із цього приводу, на нашу думку, слушно навести твердження командувача ВМС ЗС України С. Гайдука, який зазначив, що кількість ВМС ЗСУ до 2020 р. має збільшитися на 30 одиниць.

Організаційно ВМС України включають Командування ВМС; Центр морських операцій у складі двох бригад надводних кораблів, двох ракетних дивізіонів і великого підводного човна «Запоріжжя»; Центр військ берегової оборони, у складі бригади берегової оборони, берегової артилерійської групи, батальйону морської піхоти та окремого механізованого батальйону; морську авіаційну бригаду; військово-морські бази; частини оперативного (бойового) й матеріально-технічного забезпечення; військово-навчальні заклади у складі Академії

військово-морських сил імені П.С. Нахімова та військово-морського ліцею.

Кількість ВМС ЗСУ становить понад 14,5 тисяч осіб.

3. З'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи й організації, що не належать до видів Збройних Сил України, є третім елементом видів ЗСУ до якого належать Головне управління по роботі з особовим складом Збройних Сил України, Військова академія (м. Одеса), Головний військово-медичний клінічний орден Червоної Зірки центр «Головний військовий клінічний госпіталь», Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації Державного університету телекомунікацій, Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова Національного авіаційного університету, Київський військовий ліцей імені Івана Богуня тощо.

Висновки. Отже, розкриваючи елементи видів ЗСУ, варто звернути увагу на особливості їх адміністративно-правового статусу, місце кожного елемента в структурі Збройних Сил України. Водночас окремим питанням постає необхідність наявності існування на кожному рівні спеціальних відомчих навчальних закладів, які надають спеціалізовані освітні послуги та займаються, відповідно, військовою освітньою діяльністю.

Література:

1. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 року № 548-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22 23. – Ст. 194.
2. Битяк Ю.П. Адміністративне право України : [учебник для студентів высш. учеб. заведений юрид. спец.] / Ю.П. Битяк, В.В. Богущкий, В.Н. Парашук ; под ред. проф. Ю.П. Битяка. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х. : Право, 2003 – С. 576.
3. Скиба П.П. Будівництво і розвиток Збройних Сил України або як пройти шлях від Воєнної організації держави до з'єднання / П.П. Скиба. – К. : Славути, 2013 – 269 с.
4. Про чисельність Збройних Сил України : Закон України від 05 березня 2015 року № 235-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 21. – Ст. 136.

Сокуренко В. В. Характеристика Вооруженных Сил Украины

Аннотация. В статье осуществлена характеристика элементов системы Вооруженных Сил Украины. Определена специфика функционирования Сухопутных сил Украины, Воздушных сил Украины, Военно-морских сил Украины.

Ключевые слова: Вооруженные Силы Украины, Сухопутные силы Украины, Воздушные силы Украины, Военно-морские силы Украины, соединения, воинские части.

Sokurenko V. Characteristics of the Armed Forces of Ukraine

Summary. In this scientific article the characteristic elements of the system of the Armed Forces of Ukraine. The specificity of the functioning of the Land Forces of Ukraine, Ukraine Air Force, Navy Ukraine.

Key words: Armed Forces of Ukraine, the Land Forces of Ukraine, Ukraine Air Force, Navy Ukraine, formations, military units.